

Adam Kubiak

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-4153-0468

DOI: 10.15584/978-83-8277-176-3_11

POLSKIE MĘSKOŚCI: PERYFERYJNE, KOLONIALNE, POSTKOLONIALNE. MAPOWANIE POLA POSZUKIWAŃ

Wprowadzenie – męskości kolonialne i postkolonialne

Przemyślenie problematyki identyfikowanej jako „studia nad męskością” w kontekście refleksji postkolonialnej, jak zwraca uwagę Marina Yusupova, w większości przypadków dotyczy terytoriów tradycyjnie identyfikowanych jako obszary ekspansji kolonialnej (Yusupova 2022). Tym samym w przypadku terytoriów Europy Środkowo-Wschodniej czy Wschodniej (i dalej: terytoriów Federacji Rosyjskiej) ich uwikłanie w relacje kolonialne – zarówno jako przedmioty kolonizacji, jak i podmioty kolonizujące – jest często pomijane niezależnie zresztą od istniejącej całkiem obszernej literatury eksplorującej na różne sposoby te wątki (Etkind 2003, 2011; Kagarlicki 2012; Morozov 2015; Thompson 2000). W efekcie, jak zwraca Yusupova uwagę, badania te „oparte są głównie na Zachodnich teoriach gender, ignorując historię rosyjskiego kolonializmu i interpretując rosyjską męskosc jako zakorzenioną w tradycyjnym patriarchyzmie, przemocy, alkoholizmie i nacjonalizmie” (Yusupova 2022: 4).

Refleksja nad tym zjawiskiem w krytyce badań postkolonialnych w Polsce nie była całkiem nieobecna (Snochowska-Gonzales 2012; Kołodziejczyk 2014). To co jako „kolonialność wiedzy” (i kolonialność rodzaju) opisują autorzy, tacy jak Maria Lugones, Anibal Quijano czy Mladina Tlostanova (Lugones 2007; Quijano 2000; Tlostanova and Mignolo 2012; Tlostanova 2015), dotyczy okoliczności związanych z nierównowagą dostępu do wiedzy jako takiej, a zatem również ustanawiania, co tą (prawomocną) wiedzą jest, bądź nie. W zakresie poruszanych tu zagadnień oznacza to tyle, że same kategorie dostarczane przez teorię (np. genderową czy teorie męskości) są już uwikłane w tę nierównowagę choćby z tej przyczyny, że fundamentalne dla nich elementy, np. patriarchyzm, dominacja, męskie/żeńskie itp., zostały wytworzone na umownym „Zachodzie” na podstawie jego własnego doświadczenia i ewolucji społeczeństw tegoż. Jak zwraca uwagę Urszula Kluczyńska, „Problematyka męskości w polskich studiach socjologicznych pojawiła się znacznie później niż w myśli zachodniej

i opiera(-ła) się przede wszystkim na propozycjach teoretycznych stamtąd zapożyczonych. Choć współczesne polskie badania dotyczą coraz częściej alternatywnych męskości, a badaczki i badacze najczęściej wybierają podejście konstruktywistyczne, to jednak redefinicja męskości pojawia się jednocześnie ze studiami poświęconymi męskiej roli, dominacji” (Kluczyńska 2018: 15).

Specyficzny typ refleksji dotyczący zagadnień męskości, kolonialnego (w typie) podporządkowania podnoszony jest w refleksji postkolonialnej (ogólnie tu określonej) i choć zasadniczo jest ona skupiona wokół mężczyzn żyjących w dawnych terytoriach kolonialnych (Fahrani, Thapar-Björkert 2019; Ouzgane, Coleman 1998; Prianti 2019) z powodzeniem jest używana np. do analiz migracji i związanych z nimi zmian statusowych (Aboim, Vasconcelos 2020; Uffelman 2020a, 2020b). Pojawiały się także refleksje i analizy korzystające z obu tych perspektyw (Stoltz 2019) już choćby z tej przyczyny, że ich przedmiotowy zakres w wielu przypadkach będzie się pokrywać.

Cechą charakterystyczną podrzędności o kolonialnej (lub zbliżonej do niej) naturze jest faktyczne wyłączenie kolonialnego, podrzędnego mężczyzny z porządku męskiego przywileju rozumianego jako przywilej autonomiczny. Nie oznacza to, że taki „podmiot męski” jest całkowicie wyzuty z patriarchalnych beneficjów jako takich, ale że jego dostęp ma charakter podrzędny, podporządkowany i jest uwikłany w podwójną strukturę zapośredniczenia. Z jednej strony męski przywilej podporządkowany jest zapośredniczony w przyzwoleniu na jego istnienie danym przez uprzywilejowanych i dominujących, z drugiej zaś nie ma charakteru ekskluzywnego. Uprzywilejowani mają zawsze dostęp do zasobów podporządkowanego przywileju. Czy to w formie bezpośredniej (włączając w to np. przywilej seksualnego dostępu do kobiet – własności podporządkowanych), czy też w formie symbolicznej: poprzez sięganie do **mana** podporządkowanej męskości (np. „dzikiej”, „nieuporządkowanej”), zabezpieczając przy tym swoją **różnicę** (np. klasową czy kulturową) (Pyke 1996). „Patriarchalna dywidenda” (Connell 2009: 142) przysługująca każdemu (męskiemu) uczestnikowi patriarchy jako udział w beneficjach tego typu dominacji nie jest równa. Męski przywilej uwikłany jest silnie w podziały społeczne i umiejscowienie w ramach tychże podziałów zarówno konkretnych mężczyzn, jak i konkretnych ich typów. Jak zwracała uwagę Pyke: „Hierarchie klas społecznych, rasa i seksualność przynoszą dodatkowe warstwy komplikacji. Formują strukturalne i społeczne konteksty, w jakich rodzaj (gender) jest wprowadzany w życie (enacted) w codziennym funkcjonowaniu, fragmentując go w wiele męskości i żeńskości” (Pyke 1996: 531).

Proces ten, w którym feminizacja stanowi dynamiczną i zmienną strukturę kolaboracji, oporu i submisji, opisywała np. Mrinalini Sinha w *Colonial Masculinity: The ‘manly Englishman’ and the ‘effeminate Bengali’ in the late 19th century* (Sinha 1995). W praktyce relacja ta akcentuje dwa porządki przywileju (kolonizatora i kolonizowanego), które jednocześnie funkcjonują jako równoległe, lecz zarazem nierównorzędne aksjologiczne i społeczne hierarchie i związane z nimi

praktyki. Specyfika kolonialnej męskości uwikłana jest zarówno w kolonialną (albo pograniczną) przygodę jako przedstawienie (ale też fantazję) mocy, ujarz-
mienia dzikości, siły itp. i zarazem też władzy reprezentacji tego co podbite lub
podporządkowane (Spivak 1988).

Wyobrażenia kolonialna pełna jest wewnętrznie sprzecznych i właśnie przez
te sprzeczności wzajem się wzmacniających wyobrażeń. Hiperseksualności (więc
hipermęskości przeciw) „dzikich” zdolnych jedynie do chaotycznej przemocy
i w tym sensie wymagających kolonialnej (w domyśle: białej, europejskiej) in-
terwencji, którą Spivak ujmie jako proces, gdzie „Biały mężczyzna broni brązo-
wej kobiety przed brązowym mężczyzną” (tamże: 297). Ta sama dzikość bę-
dzie przy tym przedmiotem orientalnej fantazji opisywanej przez Saida, źródłem
lęku i fascynacji. Na przeciwnym biegunie znajdować się będzie podrzędna, ule-
gła, sfeminizowana „męskość” podporządkowanych obiektów kolonialnych, bez-
radnych w obliczu własnej uległej dzikości i stąd skazanych albo na bezustanne
(obce) interwencje albo też na powracającą (własną) bezradną przemoc. Taka pod-
porządkowana męskość może więc zarazem demonstrować lokalnie (wobec in-
nych podrzędnych sobie obiektów) cechy, jakie np. Connell (2005) przyznałaby
„męskości hegemonicznej”, faktycznie – w szerszej perspektywie – nią nie będąc.

Jak wskazują na przykład prace Dirka Uffelmana, przyjęcie perspektywy
kolonialnej/postkolonialnej w badaniach nad ekspresją i praktyką męskości w przy-
padku emigrantów daje interesujące rezultaty. W przypadku emigrantów dynamiki
związane z obcością, takimi procesami jak *otherness*, utratą statusu czy wejściem
w pozycję podporządkowaną są relatywnie klarowne. Co więcej, zarówno historia
(w tym bogaty materiał literacki, epistolarny czy pamiętnikarski), jak i współcze-
sność pozwalają na poruszanie się na dość szerokim polu badawczym z tej pro-
stej przyczyny, że Polska jako kraj (w takiej czy innej historycznej postaci), jak
i terytorium (które winno być rozumiane szerzej niż „Polska”) regularnie dostar-
czała kolejnych fal migracyjnych, zarówno mniej czy bardziej dobrowolnych,
jak i przymusowych. Sytuacja komplikuje się jednak, gdy podjąć taką próbę
w odniesieniu do mężczyzn niebędących emigrantami, to znaczy mężczyzn za-
mieszkujących Polskę jako „swoje miejsce” (z różnym stopniem poczucia tejże
swojskości).

Próbując nakreślić możliwą mapę takich dociekań w naszkicowanym kontek-
ście, przyjmuję za Melosikiem, że „kategoria męskości nie ma charakteru esen-
cjonalnego, raz na zawsze ustalonego, jest kategorią dynamiczną, o której kształt
toczy się dyskursywna walka” (Melosik 2002: 35) oraz że – jak zwracał uwagę
Arcimowicz – męskość jest kategorią zmienną w czasie i przestrzeni (Arcimo-
wicz 2013) i podlega różnym procesom, które można określić jako transformacja,
hybrydyzacja czy mutacja. Antyesencjalizm tego stanowiska jest wszakże sil-
niejszy niż u Melosika i ogólnie zawartego w (szczególnie wcześniejszych) ba-
daniach dotyczących rodzaju (*gender*) czy męskości. Oprócz „czasu i przestrze-
ni” jako kategorii ogólnych pozwalających na dywagacje na temat np. „męskości

renesansu”, włączona tu zostaje kategoria lokalności (miejsca) – **konkretno** czasu i **konkretnej** przestrzeni uwikłanej we właściwe sobie relacje z innym czasem czy przestrzenią. Inaczej rzecz ujmując, jest to postulat pójścia krok dalej, uwzględniający zlokalizowane praktyki i sposoby przeżywania (w tym imaginacyjnego) danej „męskości”.

Mapowanie, dekolonizacja polskiej męskości

Próba szkicu takiej możliwej mapy refleksji, przynajmniej jako propozycji, wymaga świadomości, że „przedmiot” badania, w tym także „przedmiot historyczny” nie jest obiektem stałym. Podlega stałej presji zmiennych struktur i konfiguracji hegemonii lokalnych i globalnych (Connell 2016). W tej mierze nie tylko „teorie męskości” są jednym z intelektualnych importów, ale także praktyki i dyskursy w przestrzeni publicznej nie mają całkowicie charakteru „natywnego” („naturalnego”), co widać choćby w fascynacji takimi postaciami, jak Jordan Peterson, czy popularności różnego rodzaju guru (odzyskiwanej, kultywowanej) męskości, jak na przykład Andrew Tate. Ani Polska, ani też polscy mężczyźni (wszystkich możliwych rodzajów) nie funkcjonują w izolacji. Problemy, z jakimi się borykają, są jak najbardziej rzeczywiste, nawet jeśli można część z nich, jak na przykład „inwazję gender”, określić „rzeczywistymi z urojenia”, jednak tak język, jak i praktyki kontestacji, oporu czy debaty niekoniecznie są „ich”. W tej mierze, przynajmniej dla części defensywnego dyskursu męskości, bądź też dyskursu męskiego oporu, uwagi dotyczące problemu reprezentacji podnoszone przez Spivak niekoniecznie będą całkiem niedorzeczne. Dotyczy to zarówno męskości nieheteronormatywnej (bądź w inny sposób niestandardowej), w tym fantazji z nimi związanych, jak i całych projektów męskości niezależnych od „obowiązku hegemonii” (Śmieja 2016; Sobolczyk 2019).

O ile, szczególnie współczesne, męskości nienormatywne znajdują swoją reprezentację, o tyle – jak zwróciła uwagę Barbara Kwaśny (2009: 16) – kwestia analizy męskości w kontekście transformacji ustrojowej nie doczekała się jak dotąd uszczegółowionych badań i sytuacja ta zasadniczo się nie zmieniła od czasu tej publikacji. Tymczasem, jak wskazywał Michał Buchowski, interpretując społeczne efekty tego procesu w kategoriach orientalizacji i podporządkowania, „Co najmniej trzy relatywnie równoległe idiomy wewnętrznej, społecznej orientalizacji są łatwe do zidentyfikowania: miejskie vs. wiejskie, wykształceni vs. niewykształceni i zwycięzcy vs. przegrani w transformacji” (Buchowski 2006: 466). I o ile sama refleksja nad transformacją jako taką i społecznymi przemianami z nimi związanymi ma swoją własną i obszerną bibliografię, ta jej sfera – inaczej niż w przypadku studiów dotyczących kobiet – jest raczej badawczo marginalizowana. Kwestia ta wydaje się o tyle istotna, że inne zasadniczo zaniebane pole badawcze: historia własna chłopstwa (warstwy silnie orientalizowanej)

po serii artykułów między innymi Arkadiusza Pacholskiego (2012) doczekała się zarówno swojego własnego od-pisywania w postaci *Bękartów pańszczyzny* Michała Rauszera (2020), jak i bardziej systematycznych opracowań, jak na przykład *Chamstwo* Kacpra Pobłockiego (2021). W ten watek należałoby włączyć uwikłanie podporządkowanej chłopskiej męskości w komponent etniczny i (przynajmniej częściowo) rasowy w przypadku terytoriów „kresowych”, gdzie historycznie dochodzi jeszcze problematyka degradacji drobnej szlachty (Beauvois 2005)¹.

Niezależnie od wspomnianego odrodzenia zainteresowania „wątkiem chłopskim” – czy ogólniej – strukturami ucisku i przemocy, na jakich oparta była społeczność, między innymi wiejska, koncentruje się ona głównie na wątkach przemocy i podporządkowania kobiet. Refleksja nad męskim uwikłaniem w tę strukturę perpetualnego gwałtu, upokorzenia i podporządkowania wciąż jest raczej skąpa. Nawet od-pisywanie Rauszera skoncentrowane jest na „chłopach” jako podporządkowanym podmiocie – przedmiocie zbiorowym, gdzie refleksja genderowo zorientowana zogniskowana jest na przemocy wobec kobiet, czego bardziej zogniskowanym przykładem są na przykład książkowe reportaże Joanny Kuciel-Frydryszak (2018, 2023) poświęcone zagadnieniu statusu i praktyk podporządkowania kobiet z warstw ludowych (i w pewnej mierze robotniczych).

Refleksja nad tym, jak partycypacja w tym polskim cyklu przemocy ukształtowała specyficzną męską socjalizację *do i dla* przemocy, wydaje się podlegać „kłatwie oczywistości”; ponieważ wizerunki męskiej dominacji (resp. hegemonii) uwikłane są w przemoc i oparte na przemocy, zapytywanie o tę przemoc wydaje się już niepotrzebne. Wszakże gdy w wywiadzie w „Gazecie Wyborczej” autorka *Chłopek* przypomina, że „W przedwojennej Polsce 70 proc. ludzi mieszkało na wsi” (Długołęcka 2023), okoliczność, że przynajmniej połowa z nich była mężczyznami, umyka.

Można to zjawisko – niepamięci o męskiej partycypacji, rozumianej szerzej niżli tylko w uproszczonej figurze opresora – wiązać z tym, że zasadniczo zainteresowanie męskością może być potraktowane jako „odprysk” refleksji feministycznej, nawet jeśli „Polskie refleksje nad płcią nie wpisują się w tę chronologię” (Kluczyńska 2018: 5), myśli. Można też pójść tropem uwag samej autorki *Chłopek*, Pacholskiego, Rauszera i Andrzeja Ledera (2013), że istnieją pola, których badanie jest po wielokroć kłopotliwe dla samych badaczy (Kubiak 2017: 109). Gdzie podobnym do chłopskiego dziedzictwa jest na przykład „inteligentka drobnomieszczkańskość” i same procesy transformacyjne jednych warstw społecznych w drugie, który to proces zaszedł w znacznej mierze w epoce Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, czyli – wedle politycznie normatywnego dziś przekonania – „nigdzie”.

¹ W lekturach szkolnych (konkretnie w sienkiewiczowskiej *Trylogii*) można odnaleźć jeden z wielu tropów wskazujących na obecność komponentu rasowego. Bohun – buntownik i przeciwnik ostatecznie jest kimś, z kim można nawet się pojedynkować, częściowo znosząc tym różnicę klasową. Azja, dla odmiany, zasługuje tylko na haniebną, *rabską* śmierć. Zob. też analizy sarmatyzmu i jego relacji męskości (Bohuszewicz 2023: 108–110).

Dziedzictwo przemocy, której mniej czy bardziej wyraźne ekspresje można łatwo rozpoznawać w politycznym i społecznym dyskursie reakcyjnym (mystyfikowanym zwykle jako „konserwatywny”) czy zazwyczaj w powiązanim z nim aktywizmie nacjonalistycznym (Barłowski 2018; Majka-Rostek 2021; Śmieja 2021), wydaje się zjawiskiem poważniejszym niż „struktura”. Jak wskazywała Stephanie Newell (2004) w swoich analizach wyobrażeń i idiomów męskich obecnych w nigeryjskiej literaturze popularnej, dziedzictwo męskiej przemocy, w tym szczególnie w jej wielokrotnie złożonej, fatalnej – gdyż niezależnie od sprawczości, jaką mógł dać bunt lub rebelia, faktycznie niemożliwej do zmiany – formie kata i ofiary jednocześnie jest elementem, który nie powinien być pomijany.

„Przyłożenie” (by tak rzec) metody postkolonialnej bądź przynajmniej jej części określanej jako rozpoznanie i „dekonstrukcje kodów ucisku” (Babkou 2013: 21) pozwoliłoby być może na próbę wyjścia ze swoistego „syndromu sztokholmskiego”. Zjawiska ujawniającego się jako na przykład bałwochwalcze uwielbienie dla II Rzeczypospolitej czy identyfikacji idiomu męskości ze społecznym, klasowym przywilejem. Kacper Pobłocki relacje między dworem (będącym jako „dworek” istotnym elementem krajowego imaginarij) a wsią ujmie jako element ogólnoeuropejskiego „przemysłu okrucieństwa”, który w historycznej Polsce urzeczywistnia się jako kraj kaźni i szubienic (Pobłocki 2021: 36–41). Kiedy mowa o „patriarchalnej dywidendzie”, kwestia jej („dywidendy”) funkcjonowania w strukturze przemocy, przywileju i przywileju partycypacji w przemocy wydaje się elementem nie do pominięcia. Patriarchalizm nie funkcjonuje na zewnątrz uwarunkowań klasowych – przemoc (w tym seksualna) wobec kobiet oraz podrzędnych mężczyzn jest jego istotnym elementem. Jakaś inną męskość mógł praktykować taki typ podporządkowanego niż partycypującą w już istniejącej kulturze wyzysku i gwałtu? Czyli faktycznie: dokonując progresji przemocy na tych, nad którymi miał (lub mógł nim zawładnąć) jakąś część przywileju (tamże: 124–125).

Powielanie schematów przemocy dotyczy, oczywiście, niewyłącznie chłopów czy robotników i zdarzają się ich literackie demaskacje nawet w lekturach szkolnych. Ziembiewicz z *Granicy* Zofii Nałkowskiej (1985) niezależnie od swoich deklaracji i (niezbyt usilnych) starań powiela tę samą strukturę wyzysku i przemocy, tyle że nie w realiach seksualnych swobód „dworku” (choć tam rzecz się rozpoczyna), lecz w mieszczańsko-inteligenckiej nowoczesności. I w miejsce romantycznej seksualnej przygody pojawia się przyziemna i pospolita konfiguracja wyzysku. Równie użytecznym przykładem jest Felicjan Dulski. Figura podporządkowanej męskości w drobnomieszczańskim świecie klasowej przemocy zarządzanej przez tak samo wszechwładne, jak i bezradne kobiety (Kłosińska 2015). Tutaj patriarchat jest strukturą dominacji przechwyconą przez kobiety, jednak to „kręcenie głową”, wedle popularnego powiedzenia, nie daje

im rzeczywiście autonomii (ani też nie pozwala na jego choćby zlokalizowaną dekonstrukcję), lecz jedynie włącza i podporządkowuje je mechanizmom krzywdy i ucisku².

Dość powszechna i znormalizowana dyskursywnie poprzez system szkolny identyfikacja symboliczna z uprzywilejowanymi i przywilejem, która działała tak samo silnie w mitologizowanej Drugiej Rzeczypospolitej, „Rzeczypospolitej nieistniejącej” (czyli PRL) i dalej ma się w najlepsze, w znakomity sposób utrudnia rozpoznawanie i identyfikację powielanych wzorców przemocy w nich zawartych. I wspomniany wyżej „syndrom sztokholmski”, przypadłość nieobca przynajmniej części badaczy, do tego właśnie się odnosi. „Pańskość” – więc przywilej – pozostaje jednym z podstawowych punktów odniesienia i dostarcza głównych „wzorców męskości”, gdzie jej granicznym punktem jest arbitralność i bezkarność. Ponieważ zaś ten przedmiot społecznego kultu dla większość populacji przyuczonej do jego wyznawania jest wypartym, powracającym śladem przemocy, tak kult, jak i jego język jest faktycznie „mową obcą” opresywnej figury. Tym sposobem wypowiedź męska „o sobie” (czy o jakiejś praktyce męskości), niezależnie od deklaratywnej np. „tradycyjności” bądź też „progresywności”, jest faktycznie wielokrotnie zapośredniczonym cudzym i jedynym znanym językiem przemocy. Postulat dekolonizacji męskości, zaczynając na przykład od wskazanego tu miejsca na „mapie ucisku”, byłby zatem także postulatem uzyskania własnego głosu poza taką strukturą i rozpoznania w niej własnej pozycji, w miejsce opowieści o „feministycznej inwazji” i podobnych obiektach pełniących rolę „wrogów zastępczych”.

Bibliografia

- Aboim S., Vasconcelos P., 2020, *Migration After Empire: Postcolonial Masculinities and the Transnational Dynamics of Subalternity*, „Postcolonial Studies”, nr 24.
- Arcimowicz K., 2013, *Dyskursy o płci i rodzinie w polskich telesagach. Analiza seriali obyczajowych najpopularniejszych na początku XXI wieku*, Warszawa.
- Babkou I., 2013, *Na wschód od centrum – konfiguracje nowoczesności na wschodnioeuropejskim pograniczu* [w:] *Polska wschodnia i orientalizm*, red. T. Zarycki, Warszawa.
- Barłowski D., 2018, *Homoseksualność – homofobia – nacjonalizm – męskość. Teoretyczne relokacje*, „Wielogłos”, nr 3(37).
- Beauvois D., 2005, *Trójką ukraiński: szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie: 1793–1914*, tłum. K. Rutkowski, Lublin.

² Ekonomiczna emancypacja Dulskiej ma charakter zależny i podporządkowany i z tego względu można przyznać rację i Kłosińskiej, i krytykowanej przez nią Karwowskiej (Kłosińska 2015: 101; Karwowska 2011: 4). Genderowa pozycja Dulskiej jako kobiety jednocześnie ma i nie ma znaczenia. „Dulszczyzna” jest głęboko ustrukturyzowanym łękiem przed społecznym upadkiem i niemożliwą do spełnienia ambicją awansu.

- Bohuszewicz P., 2023, *Powieść neosarmacka – aksjologia, ideologia, polityka*, „Literaria Copernicana”, nr 1(45).
- Buchowski M., 2006, *The Specter of Orientalism in Europe: From Exotic Other to Stigmatized Brother*, „Anthropological Quarterly”, nr 79(3).
- Connell R., 2003, *Masculinities*, Berkeley – Los Angeles.
- Connell R., 2009, *Gender In World Perspective*, Cambridge.
- Connell R., 2016, *Masculinities in global perspective: hegemony, contestation, and changing structures of power*, „Theory and Society”, nr 43.
- Długołęcka O., 2023, „*Ciarki mi przechodzą, gdy słyszę, że kobieta jest 'niedoinwestowana'.* Same hrabiny i hrabiowie wokoło”. Rozmowa z Joanną Kuciel-Frydryszak, „Gazeta Wyborcza. Weekend”, 19.05.2023, <https://weekend.gazeta.pl/weekend/7,177333,29767346,ciarki-mi-przechodza-gdy-slysze-ze-kobieta-jest-niedoinwestowana.html> (dostęp: 20.05.2023).
- Etkind A., 2003, *Internal Colonization and Russian Cultural History*, „Ulbandus”, nr 7.
- Etkind A., 2011, *Internal Colonization. Russia's Imperial Experience*, Malden, Cambridge.
- Fahrani F., Thapar-Björkert S., 2019, *Postcolonial Masculinities: Diverse, Shifting and In Flux* [w:] *Routledge International Handbook of Masculinity Studies*, red. L. Gottzén, U. Mellström, T. Shefer, Routledge.
- Kagarlicki B., 2012, *Imperium peryferii. Rosja i system światowy*, tłum. Ł. Leonkiewicz, B. Szulecka, Warszawa.
- Karwowska B., 2011, *Ciało i śmiech w „Moralności pani Dulskiej” Gabrieli Zapolskiej a polskie stereotypy genderowe*, „Wielogłos”, nr 2(10).
- Kluczyńska U., 2010, *Konstruowanie męskości i ojcostwa w kulturze popularnej. Analiza porad(ników) dla rodziców* [w:] *Poradnictwo w kulturze indywidualizmu*, red. E. Zierkiewicz, V. Drabik-Podgórną, Wrocław.
- Kluczyńska U., 2018, *Socjologiczne studia nad mężczyznami i męskociami w Polsce. Obszary, perspektywy, teorie*, „Wielogłos”, nr 3(37).
- Kłosińska K., 2015, *Tajemnica „zakładu” Dulskich*, „Teksty Drugie”, nr 2.
- Kołodziejczyk D., 2014, *Post-colonial Transfer on East Central Europe*, „Teksty Drugie” – Special Issue – English Edition, nr 1.
- Kubiak A., 2017, „*Bieda (z tą Polską)”. Prostacy i mieszczenie: modernizacyjna naturalizacja i normalizacja peryferyjnych nierówności*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 3(15).
- Kuciel-Frydryszak J., 2018, *Służące do wszystkiego*, Warszawa.
- Kuciel-Frydryszak J., 2023, *Chłopki. Opowieść o naszych babkach*, Warszawa.
- Kwaśny B., 2009, *Polskie studia nad męskocią*, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej”, nr 1(11).
- Leder A., 2013, *Prześlona rewolucja. Ćwiczenia z logiki historycznej*, Warszawa.
- Lugones M., 2007 *Heterosexualism and The Colonial/Modern Gender System*, „Hypatia”, nr 22(1).
- Majka-Rostek D., 2021, *Męskość i homofobia oraz ich przedstawienia we współczesnym dyskursie nacjonalistycznym w Polsce*, „tekst i dyskurs – text und diskurs”, vol. 13.
- Melosik Z., 2002, *Kryzys męskoci w kulturze współczesnej*, Poznań.
- Morozov V., 2015, *Russia's Postcolonial Identity: A Subaltern Empire in a Eurocentric World*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire.
- Nalkowska Z., 1985, *Granica*, Warszawa.
- Newell S., 2002, *Literary Culture in Colonial Ghana: “How to Play the Game of Life”*, Indiana.
- Ouzgane L., Coleman D., 1998, *Postcolonial Masculinities: Introduction*, „Jouvert: A Journal”, <https://legacy.chass.ncsu.edu/jouvert/v2i1/INT21.HTM> (dostęp: 10.05.2023).
- Pacholski A., 2012, *Jak Polak zhańbił Polaka, czyli niewolnictwo po polsku*, http://wyborcza.pl/magazyn/1,127532,12346425,Jak_Polak_zhanbil_Polaka_czyli_niewolnictwo_po_polsku.html (dostęp: 10.05.2020).
- Pobłocki K., 2021, *Chamstwo*, Wołowiec.

- Prianti D.D., 2019, *The Identity Politics of Masculinity as a Colonial Legacy*, „Journal of Intercultural Studies”, nr 40: 6.
- Pyke K., 1996, *Class-Based Masculinities: The Interdependence of Gender, Class, and Interpersonal Power*, „Gender & Society – Gender Soc”, nr 10.
- Quijano A., 2000, *Coloniality of power and Eurocentrism in Latin America*, „International Sociology”, nr 15(2).
- Rauszer M., 2020, *Bękarty pańszczyzny. Historia buntów chłopskich*, Warszawa.
- Sinha M., 1995, *Colonial Masculinity: The ‘Manly Englishman’ and the ‘Effeminate Bengali’ in The Late 19th Century*, Manchester.
- Snochowska-Gonzales C., 2012, *Post-colonial Poland – On an Unavoidable Misuse*, „East European Politics & Societies”, t. 26, nr 4.
- Sobolczyk P., 2019, *Między lalą-Niemcem a podobnież-Żydem męskość polska może się wydarzyć (o Białoszewskim)*, „Fragile. Pismo Kulturalne”, <https://fragile.net.pl/miedzy-lala-niemcem-a-podobniez-zydem-meskosc-polska-moze-sie-wydarzyc-o-bialoszewskim/> (dostęp: 10.05.2023).
- Spivak G.C., 1988, *Can the Subaltern Speak?* [w:] *Marxism and the Interpretation of Culture*, red. C. Nelson, L. Grossberg, Urbana/Chicago.
- Stoltz P., 2019, *Masculinities, postcolonialism and transnational memories of violent conflicts*, „Norma”, nr 14: 3.
- Śmieja W., 2016, *Prześlona rewolucja polskiej męskości – o „Sprzysiężeniu” Stefana Kisielewskiego*, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media”, nr 1(6).
- Śmieja W., 2020, *Studia o męskości – poszerzanie pola teoretyzacji*, „Teksty Drugie”, nr 6.
- Śmieja W., 2021, *Between Traditions and Technology: Political Radicalism and the Spectacle of Masculinity in Contemporary Poland*, „Society Register”, nr 5.
- Thompson E.M., 2000, *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm*, Kraków.
- Tlostanova M., 2015, *Can the Post-Soviet Think? On Coloniality of Knowledge, External Imperial and Double Colonial Difference*, „Intersections. EEJSP”, vol. 1(2).
- Tlostanova M., Mignolo W., 2012, *Learning to Unlearn: Decolonial Perspectives from Eurasia and Americas*, Columbus.
- Uffelmann D., 2020a, *„Wrong Sex and the City”. Polska migracja zarobkowa i męskość podrzędna* [w:] D. Uffelmann, *Polska literatura postkolonialna. Od sarmatyzmu do migracji poakcesyjnej*, Kraków.
- Uffelmann D., 2020b, *Czy polski migrant potrafi przemówić* [w:] D. Uffelmann, *Polska literatura postkolonialna. Od sarmatyzmu do migracji poakcesyjnej*, Kraków.
- Yusupova M., 2022, *Coloniality of Gender and Knowledge: Rethinking Russian Masculinities in Light of Postcolonial and Decolonial Critiques*, „Sociology”, nr 0(0).

Polish masculinities: peripheral, colonial, postcolonial. Mapping the field of inquiry

The paper explores particularities of Polish masculinity entangled in perpetual violence and class-based submission rooted in serfdom and servitude. The aim there is an attempt to make a preliminary mapping of possible decolonisation of manhood/masculinity, understood as decoding the frame of oppression and exploitation built on these foundations. Main focus in this piece is put on exploring such a possibility using existing critical works and attempts of re-writing Polish identity as not noble but rather serf-born. As a preliminary piece, this paper is meant to be less of a stance and more an invitation to discussion.

Key words: postcolonialism, postcolonial studies, masculinity, emancipation, Poland